
Biblioteka „ZA SVA VREMENA”

Italo Kalvino

AKO JEDNE ZIMSKE NOĆI
NEKI PUTNIK

Naslov originala
Italo Calvino
Se una notte d'inverno un viaggiatore
Copyright©2002, The Estate of
Italo Calvino
Copyright za srpski jezik © Izdavačka kuća Plato, 2016.

Urednik
Nataša Anđelković

ITALO KALVINO

AKO JEDNE
ZIMSKE NOĆI
NEKI PUTNIK

Prevela sa italijanskog
Ana Srbinović

BEOGRAD
2016

za Danijelea Ponkirolija

I

Upravo počinješ da čitaš najnoviji roman Itala Kalvina *Ako jedne zimske noći neki putnik*. Opusti se. Usredsredi se. Odagnaj svaku drugu misao. Pusti da svet koji te okružuje otplovi u zaborav. Bolje da zatvoriš vrata; tamo uvek gori neki televizor. Reci to odmah, drugima: „Ne, ne želim da vidim televizor!” Poviši glas, ako to ne učiniš neće te čuti: „Čitam! Nemojte da mi smetate!” Možda te nisu čuli, od sve te buke; kaži to glasnije, vikni: „Počinjem da čitam najnoviji roman Itala Kalvina!” Ili ako nećeš, nemoj ništa da kažeš; nadajmo se da će te ostaviti na miru.

Zauzmi udobniji položaj: sedeći, ležeći, skvrčen, zavaljen. Izvali se na leđa, na bok, na stomak. U fotelji, na kauču, u stolici za ljuljanje, u ležaljci, na tabureu. Na ljuljašci, ukoliko imaš ljuljašku. Na krevetu, naravno, ili u krevetu. Možeš i da dubiš na glavi, u joga-položaju. S knjigom okrenutom naopake, razume se.

Nema sumnje da je idealan položaj za čitanje nemoguće pronaći. Nekoć se čitalo stojeći, za pultom. Ljudi su bili naviknuti da stoje. Tako su se odmarali kad bi se zasitili jahanja. Nikome nikada nije palo na pamet da čita na konju; pa ipak, pomisao da bi se moglo čitati u sedlu, sa knjigom naslonjenom na grivu konja, ili pak zakačenom posebnim amovima za uši konja, zvuči krajnje primamljivo. Mora da je veoma udobno

čitati sa nogama u uzengijama; podignute noge su preduslov za uživanje u čitanju.

Dakle, šta čekaš? Ispruži noge, podigni ih na jastuk, na dva jastuka, na ručke kauča, na naslone fotelje, na stočić za čaj, na pisaći sto, na klavir, na globus. Pre toga skini cipele. Ukoliko želiš da podigneš noge; ukoliko ne, ponovo ih obuj. Samo nemoj tu da stojiš sa cipelama u jednoj ruci i knjigom u drugoj.

Podesi svetlo tako da ne naprežeš oči. Učini to odmah, jer kad se jednom udubiš u čitanje teško da će te više iko pomeriti. Namesti knjigu tako da stranica ne bude u mraku, zbijena crna slova na sivoj pozadini, istovetna poput kolone miševa; ali nije dobro ni da bude obasjana suviše jakim svetlošću, čije bi blještavilo samo istaklo surovu belinu hartije, nagrizaajući senke slova kao usred podneva na Jugu. Pokušaj odmah da pripremiš sve što ti treba kako kasnije ne bi morao da prekidaš čitanje. Cigarete nadohvat ruke, ukoliko pušiš, pepeljaru. Šta je sad? Moraš da piškiš? To već samo ti znaš.

Nije baš da nešto konkretno očekuješ od konkretno ove knjige. Spadaš u one koji iz principa ništa ni od čega ne očekuju. Mnogo je onih, mlađih ili pak starijih od tebe, koji žive u iščekivanju neobičnih iskustava; misle da će ih pronaći u knjigama, u osobama, u putovanjima, u događajima, u onome što im sutrašnjica sprema. Ti ne. Ti znaš da najviše što možeš da očekuješ jeste da izbegneš ono najgore. To je zaključak do kog si došao u privatnom životu, kao i u pitanjima od opšteg, pa čak i svetskog značaja. A šta je s knjigama? Pa eto, upravo zato što si ga isključio u svakoj drugoj sferi, smatraš da još uvek možeš sebi da priuštiš to detinjasto zadovoljstvo iščekivanja unutar jedne tako ograničene oblasti kao što su knjige, gde možeš da doživiš i dobro i loše, ali rizik od razočaranja je znatno smanjen.

Dakle, u nekom časopisu si video da je izašla knjiga *Ako jedne zimske noći neki putnik* Itala Kalvina koji već nekoliko godina nije ništa objavio. Otišao si u knjižaru i kupio je. Dobro si učinio.

Već si u izlogu knjižare uočio korice s naslovom koji tražiš. Sledeći taj vizuelni trag, probijaš se kroz prodavnicu savlađujući prepreke u vidu Knjiga Koje Nisi Pročitao, koje te namrgođeno posmatraju sa tezgji i polica, pokušavajući da te zastraše. Ali ti znaš da nemaš čega da se stidiš, da se između njih prostiru kilometri i kilometri Knjiga Koje Baš I Ne Moraš Da Pročitaš, Knjiga Koje Nisu Za Čitanje Već Za Neku Drugu Upotrebu, Knjiga Koje Kao Da Si Već Pročitao Iako Ih Nisi Ni Otvorio Pošto Spadaju U Kategoriju Već Pročitanih Pre Nego Što Su I Napisane. I pošto si se probio kroz prvi obruč, na tebe nasrće četa Knjiga Koje Bi Drage Volje Pročitao Kada Bi Večno Živeo Ali Nažalost Nemaš Ni Dana Više Od Onog Koliko Ti Je Suđeno. Vešto ih preskačeš i zatičeš se usred zbijenog odreda Knjiga Koje Nameravaš Da Pročitaš Ali Bi Pre Toga Obavezno Trebalo Da Pročitaš Neke Druge, Knjiga Koje Su Suviše Skupe Ali Koje Bi Možda Mogao Da Kupiš Kada Budu Na Popustu, Knjiga Isto Kao Gore Kada Budu Odštampane U Džepnom Izdanju, Knjiga Koje Bi Možda Mogao Od Nekoga Da Pozajmiš, Knjiga Koje Su Svi Pročitali Te Je Gotovo Isto Kao Da Si Ih I Sam Pročitao. Osujetivši ove napade, premeštaš se u podnožje tvđave, gde pružaju otpor

Knjige Koje Odavno Planiraš Da Pročitaš,
Knjige Koje Godinama Bezuspešno Tražiš,
Knjige Koje Imaju Veze Sa Onim Čime Se Trenutno Baviš,
Knjige Koje Želiš Da Imaš Kako Bi Ti Kad God Zatreba Bile Pri Ruci,

Knjige Koje Bi Mogao Da Ostaviš Na Stranu Kako Bi Ih Makar Ovog Leta Pročitao,

Knjige Koje Bi Mogao Da Pripojiš Ostalim Knjigama Na Svojoj Polici,

Knjige Koje U Tebi Podstiču Iznenadnu I Grozničavu Razdoznanost Neodređenog Porekla.

I tako ti je uspelo da nepregledne snage na terenu svedeš na jednu ne tako malu ali ipak ograničenu skupinu, premda ovo relativno olakšanje ugrožavaju zasede Knjiga Pročitanih Pre Toliko Vremena Da Ne Bi Bilo Zgoreg Da Ih Ponovo Pročitaš i Knjiga Koje Si Se Uvek Pretvarao Da Si Pročitao Te Je Krajnje Vreme Da Ih Zbilja I Pročitaš.

Izbavljaš se hitrim cik-cak manevrom i jednim skokom prodireš u bastion Novih Knjiga Čiji Te Pisac ili Tema Privlače. Čak i unutar ovog utvrđenja možeš da izvršiš proboj kroz redove branilaca, deleći ih na Nove Knjige Čiji Pisci Ili Teme Nisu Novi (za tebe ili uopšte), i Knjige Čiji Su Pisci Ili Teme Posve Novi (barem tebi), i da utvrdiš u kojoj te meri one privlače s obzirom na tvoje želje i potrebe za onim što je novo i onim što nije novo (za onim što je novo za čim tragaš u onom što nije novo i za onim što nije novo za čim tragaš u onom što je novo).

I najzad, preletevši hitro pogledom preko naslova knjiga izloženih u knjižari, uputio si se prema hrpi naslaganih primeraka knjige *Ako jedne zimske noći neki putnik*, sveže odštampanih, zgrabio si jedan primerak i poneo ga na kasu kako bi postao njegov zakoniti vlasnik.

Bacio si još jedan izgubljeni pogled na knjige oko sebe (ili bolje rečeno: knjige su tebe gledale izgubljenim pogledom poput pasa koji iz kaveza gradske štenare posmatraju kako njihovog bivšeg sapatnika gazda na povocu odvodi u slobodu), i izašao napolje.

Tek odštampana knjiga ispunjava te nekim posebnim zadovoljstvom, to što držiš u ruci nije samo knjiga već i novina

koju ona predstavlja i koja se čak može odnositi samo na predmet netom izašao iz fabrike, lepota mladosti kojom se čak i knjige krase, koja traje sve dok korice ne požute, dok koprena smoga ne prekrije rez, dok hrbat ne počne da se krza, u brzo nadolazećoj jeseni biblioteka. Ne, ti se uvek nadaš da ćeš naleteti na neku istinsku novinu koja će, budući da je jednom bila novina, ostati to zauvek. Pročitavši tek objavljenu knjigu, ta novina će od prvog časa postati samo tvoja, tako da posle više nećeš morati da trčiš za njom, da je ganjaš. Hoće li se ovog puta napokon to desiti? Nikad se ne zna. Hajde da vidimo kako počinje.

Možda si već u knjižari počeo da prelistavaš knjigu. Ili to nisi mogao pošto je bila umotana u svoju čauru od celofana. Sada si u autobusu, stojiš, okružen svetom, držeći se jednom rukom za šipku; slobodnom rukom počeo si da odmotavaš paket, pomalo nalik majmunu koji želi da oljušti bananu a da istovremeno ne ispusti granu za koju se drži. Zar ne vidiš da udaraš laktovima svoje saputnike? Barem se izvini.

A možda knjižar nije upakovao primerak; dao ti ga je u kesi. To pojednostavljuje stvar. Sediš za volanom u kolima, zaustavio si se na semaforu, vadiš knjigu iz kese, cepaš providni omot, počinješ da čitaš prve redove. Odasvud se razleže trubljenje; upalilo se zeleno; ometaš saobraćaj.

Sediš za svojim radnim stolom, knjigu si kao slučajno umetnuo među kancelarijske spise, u određenom momentu pomeraš neki dosije i pred tvojim očima ukazuje se knjiga, odsutno je otvaraš, naslanjaš laktove na sto, pesnicama podupireš čelo, čini se kao da si zadubljen u svoje papire, a u stvari proučavaš prve stranice romana. Malo-pomalo, naslanjaš leđa na naslon stolice, podižeš knjigu u visinu očiju, naginješ se unazad održavajući ravnotežu na zadnjim nogama stolice, otvaraš bočnu fioku pisaćeg stola da bi na nju podigao noge,

položaj nogu za vreme čitanja od ključne je važnosti, pružaš noge preko radnog stola, iznad nedovršenih predmeta.

Ali, zar ne misliš da je to nedostatak poštovanja? Poštovanja, razume se, ne prema tvom poslu (niko i ne pomišlja da procenjuje tvoj radni učinak; složit ćemo se da su tvoje dužnosti u potpunosti uklopljene u sistem neproduktivnih aktivnosti koji zauzima značajan deo nacionalne i svetske ekonomije), već prema knjizi. Još je gore ako ti, naprotiv, spadaš – milom ili silom – među one za koje raditi znači uistinu raditi, obavljati – namerno ili nehoteći – nešto korisno ili makar ne sasvim beskorisno za druge a ne samo za sebe: u tom slučaju, knjiga koju si poneo na svoje radno mesto kao neku vrstu amajlije ili talismana dovodi te na mahove u iskušenje, oduzima svaki put po nekoliko sekundi glavnom objektu tvoje pažnje, bilo da je to mašina za bušenje elektronskih kartica, kuhinjski šporet, ručka za upravljanje buldožerom, pacijent sa otvorenom utrobom na operacionom stolu.

Sve u svemu, biće bolje ako savladaš nestrpljivost i knjigu otvoriš kad dođeš kući. Sada da. U svojoj si sobi, smiren, otvaraš prvu stranicu knjige, ne, poslednju, kao prvo želiš da vidiš koliko je dugačka. Nije mnogo, srećom. Pisati dugačke romane u današnje vreme protivi se svakoj logici: dimenzija vremena razbila se u paramparčad, možemo da živimo ili razmišljamo samo u sekvencama vremena koje se udaljavaju svaka svojom putanjom i odmah potom iščezavaju. Vremenski kontinuitet nalazimo samo u romanima iz doba u kojem vreme više nije ostavljalo utisak statičnosti, ali još uvek nije doživelo vrtoglavo ubrzanje, doba koje je trajalo manje-više sto godina, i tu je kraj.

Obrćeš knjigu u rukama, prelećeš preko teksta na poleđini, na klapni, uopštene fraze koje ne govore mnogo. Utoliko bolje, nema tih reči koje bi se drznule da zasene ono što sama knjiga

ima da saopšti, ono što ti treba iz nje da izvučeš, bilo da je to malo ili mnogo. Naravno, ovo obigravanje oko knjige, čitanje onog spolja pre nego što pređeš na čitanje onog što je unutra, takođe je deo uživanja u novoj knjizi, ali, kao i sva uvodna uživanja, ima svoje optimalno trajanje ukoliko želimo da nas podstakne na ono opipljivije uživanje vezano za upražnjavanje samog čina, odnosno čitanje knjige.

Sada si, dakle, spreman da se upustiš u čitanje prvih redova na prvoj stranici. Spremaš se za susret sa prepoznatljivim piščevim stilom. Ali ne. Uopšte ga ne prepoznaješ. Međutim, ako bolje razmisliš, ko kaže da ovaj pisac ima prepoznatljiv stil? Štaviše, dobro je poznato da je to pisac koji se prilično menja iz knjige u knjigu. I upravo se po tim promenama prepoznaje da je to on. Međutim, čini se da ovo nema nikakve veze ni sa čim što je dosad napisao, makar koliko se ti sećaš. Razočaran si? Videćemo. Možda ćeš u početku biti pomalo zbunjen, kao kad sretneš neku osobu čije si ime povezivao sa određenim licem, i sada pokušavaš da povežeš crte koje vidiš sa onima kojih se sećaš, a to ti ne polazi za rukom. Ali potom nastavljaš i uviđaš da se knjiga ipak može čitati, nezavisno od onoga što si očekivao od tog pisca, sama knjiga je ta koja ti pobuđuje radoznalost, ako bolje razmisliš čak i voliš što je tako, što si se zatekao pred nečim što još uvek ne znaš tačno šta je.

AKO JEDNE ZIMSKE NOĆI NEKI PUTNIK

Roman počinje na jednoj železničkoj stanici, brekće lokomotiva, dahtanje klipova ispunjava početak prve glave, oblak dima skriva početne redove prvog pasusa. Miris stanice meša se na mahove s mirisom koji dopire iz staničnog bifea. Neko gleda kroz zamagljena stakla, otvara zastakljena vrata bara, sve je zamagljeno, čak i unutra, kao gledano kratkovidim očima, ili pak očima nadraženim ugljenom prašinom. A zapravo su stranice knjige zamagljene poput prozora starog voza, rečenice su te na koje se spušta oblak dima. Kišno je večer; čovek ulazi u bar; otkopčava mokar mantil; obavija ga oblak pare; zvižduk odjekne duž tračnica koje se, svetlucave od kiše, pružaju unedogled.

Zvižduk, kao od lokomotive, praćen oblačićem pare, oglašava se iz automata za kafu kojim stari barmen rukuje kao da šalje neki signal, ili barem tako deluje ako se može verovati rečenicama iz drugog pasusa, u kom igrači za stolovima pritiskaju lepezu od karata na grudi i okreću se ka pridošlici, kriveći istovremeno vrat, ramena i stolice, dok gosti za šankom podižu šoljice i duvaju u kafu napućenih usta i žmireći, ili s preteranom pažnjom srču pivo iz dupke punih krigli kako se tekućina ne bi prelila. Mačka izvija leđa, kasirka zatvara registar-kasu koja se oglasi... Cin. Svi ovi znaci ukazuju na to da je reč o jednoj maloj stanici u provinciji, gde je svako ko dođe odmah primećen.

Sve stanice liče jedna na drugu; malo je važno što se svetlost sijalica ne prostire dalje od njihovog čkiljavog kolobara, to je ambijent koji znaš napamet, ispunjen mirisom voza koji ostaje čak i kada svi vozovi odu, osobenim mirisom stanica nakon odlaska poslednjeg voza. Stanične svetiljke i rečenice koje čitaš kao da imaju zadatak da rasplinu pre nego da osvetle stvari koje izranjaju iz koprene mraka i magle. Večeras sam prvi put u životu izašao na ovoj stanici a već mi se čini da sam tu proveo čitav život, ulazeći i izlazeći iz ovog bara, seleći se iz mirisa perona u vlažni zadah toaleta koji pomešani čine jedan te isti miris, a to je miris čekanja, miris telefonskih govornica kad ti ništa drugo ne preostaje osim da pokupiš žetone jer broj koji si pozvao ne daje znake života.

Ja sam onaj čovek koji ide od bara do telefonske govornice i natrag. Ili bolje rečeno: taj čovek se zove „ja” i ne znaš ništa drugo o njemu, isto kao što se ova stanica zove samo „stanica” i izvan nje ne postoji ništa drugo osim uzaludnog signala telefona koji zvoni u mračnoj sobi nekog dalekog grada. Spuštam slušalicu, čekam da se kiša žetona prospe iz metalnog ždrela, ponovo otvaram staklena vrata i upućujem se ka nagomilanim šoljicama koje se suše u oblaku pare.

Automati za espresso u staničnim bifeima ispoljavaju srodnost sa lokomotivama, jučerašnji i današnji automati za espresso sa jučerašnjim i današnjim lokomotivama. Uzalud se vrtim tamo-vamo i lupam glavu: upao sam u zamku, u onu bezvremenu zamku u koju te stanice obavezno uvuku. Ugljena prašina i dalje lebdi u vazduhu stanica, dugo nakon što su svi vozovi prešli na električni pogon, i jedan roman koji govori o vozovima i stanicama mora neizostavno da dočara taj miris gareži. Pročitao si već nekoliko stranica i bio bi red da ti se jasno i glasno kaže da li ta stanica na kojoj sam ja izašao iz voza koji je kasnio pripada nekom prošlom ili pak sadašnjem

vremenu; umesto toga, rečenice nastavljaju svoje putovanje u neizvesnost, u sivilo, u nešto nalik ničijoj zemlji iskustva svedenog na najmanji zajednički imenitelj. Budi oprezan: to je nesumnjivo način da se malo-pomalo pridobije sva tvoja pažnja, da te neprimetno uvuku u radnju: klopka. A možda je pisac još uvek neodlučan, kao što, uostalom, ni ti, čitaoče, nisi sasvim načisto o čemu bi radije čitao: o dolasku na neku staru stanicu koja bi te vratila u prošlost, prenela u neko davno izgubljeno mesto i vreme, ili o vrtešci od svetala i zvukova koja bi ti dala utisak da živiš punom parom, na način na koji danas znači živeti punom parom. Možda su krive moje oči, kratkovidne ili nadražene, što ovaj bar (ili „stanični bife” kako je pak nazvan) deluje mutno kao da je u magli, dok, naprotiv, nije isključeno da je obasjan svetlošću koja dopire iz blještavih neonskih cevi i odbija se o ogledala tako da prodire u sve budžake i šupljine, i taj prostor bez senki odjekuje od muzike odvrnute na najjače što trešti iz džuboksa koji vibrira, a stolovi za bilijar i ostale električne igrice koje simuliraju konjske trke i lov na čoveka rade punom parom, i raznobojne senke plutaju u prozirnem okviru televizora i prozirnoj vodi akvarijuma u kojoj borave tropske ribice među stubovima mehurića koji se uspinju ka površini. A moja ruka ne nosi vrećastu torbu, prepunjenu i već pohabanu, nego gura četvrtasti kofer od tvrde plastike sa točkićima kojim se upravlja pomoću hromirane metalne ručke.

Ti si, čitaoče, pomislio da se moj pogled, tamo pod nadstrešnicom perona, zaustavio na kazaljkaма okruglog sata stare stanice izrezbarenim poput halebardi, u uzaludnom pokušaju da ih vrati unazad, da u obrnutom smeru pređe preko groblja minulih sati koji beživotno leže u svom kružnom panteonu. Ali ko ti kaže da se brojke na satu ne mogu pojaviti i u pravougaonim prozorčićima u kojima mogu da

gledam kako se svaki minut obrušava na mene kao sečivo giljotine? Rezultat, doduše, ne bi bio bitno drugačiji: čak i ako bih koračao kroz jedan skladan i lagodan svet, moja ruka koja grčevito steže kormilo kofera s točkićima svejedno bi odražavala neki unutrašnji otpor, kao da taj laki prtljag za mene predstavlja neželjen i neugodan teret.

Nešto mi je, po svemu sudeći, krenulo naopako: greška u dostavi, kašnjenje, propušten voz na koji sam morao da presednem; možda je po dolasku trebalo neko da me dočeka, verovatno u vezi s ovim koferom koji mi, po svemu sudeći, zadaje toliko muke, teško je reći da li iz straha da ga ne izgubim ili što jedva čekam da ga se ratosiljam. Jedno je sigurno: to nije ma kakav prtljag koji bih mogao da ostavim u garderobi ili tobože zaboravim u čekaonici. Uzalud gledam na sat; ako je neko i došao da me dočeka, taj je već odavno otišao; uzalud izgaram od želje da vratim unazad časovnike i kalendare u nadi da ću se vratiti u momenat koji je prethodio momentu u kojem se dogodilo nešto što nije smelo da se dogodi. Ako je trebalo na ovoj stanici nekog da sretnem, nekog ko nije ni u kakvoj vezi s ovom stanicom, već je samo trebalo da izađe iz jednog voza i uđe u drugi, onako kako je trebalo ja to da učinim, i ako je trebalo da jedan od nas dvojice onom drugom nešto preda, na primer, trebalo je da ja onom drugom predam ovaj kofer s točkićima koji je, međutim, ostao kod mene i sada mi peče dlanove, onda mi ne preostaje ništa drugo nego da pokušam ponovo da uspostavam izgubljeni kontakt.

Već sam nekoliko puta prošao kroz bife i provirio kroz vrata koja vode na nevidljivi trg, i svaki put bi me zid mraka vratio natrag u ovaj osvetljeni limb smešten između dve tmine: pojasa tračnica na jednoj strani i grada u magli na drugoj. Ako izađem, kuda da krenem? Taj grad napolju još nema ime, ne znamo da li će ostati izvan romana ili će ga

njegov mastiljavi mrak celog progutati. Znam samo da ova prva glava okleva da se odvoji od stanice i bara: ne bi bilo razborito da se udaljim odavde gde bi neko još uvek mogao doći da me potraži, ali ni da dopustim da me drugi vide sa ovim nesnosnim koferom. Stoga nastavljam da žetonima kljukam javni telefon koji mi ih svaki put ispovrati natrag: gomilom žetona, kao za poziv u inostranstvo: ko zna gde se nalaze, sada, oni od kojih treba da primim uputstva, bolje rečeno da dobijem naređenja, nema sumnje da zavisim od drugih, ne delujem kao neko ko putuje iz ličnih razloga ili vodi sopstveni biznis: pre ličim na izvršioca, na pionera u nekoj veoma složenoj igri, na točkić u velikom zupčaniku, toliko mali da je gotovo nevidljiv: dogovor je zapravo bio da ovuda prođem ne ostavljajući trag: međutim, tragove ostavljam već samim tim što sam ovde: ostavljam trag ako ni sa kim ne pričam, jer će me uočiti kao nekoga ko ne želi ni sa kim da opšti: ostavljam trag i ako pričam, budući da svaka izgovorena reč ostaje da lebdi u vazduhu i može biti nanovo potegnuta, sa ili bez navodnika. Možda zato pisac gomila pretpostavke, jednu za drugom, u dugačkim pasusima bez dijaloga, jedna olovna gustina, neprobojna i posuknula, u kojoj mogu da prođem neopažen, da nestanem.

Ja sam posve neupadljiva osoba, bezlična figura na još bezličnijoj pozadini, a ako si me ti, čitaocu, i pored toga uočio u masi koja je izašla iz voza i nastavio da me pratiš u mojoj šetnji između bara i telefona, to je samo zato što se zovem „ja”, i to je jedino što znaš o meni, ali je sasvim dovoljno da se osetiš pozvanim da uložiš deo sebe u to nepoznato jastvo. Isto kao što se pisac, premda nemajući nikakvu nameru da priča o sebi, i odlučivši da lik iz romana nazove „ja”, gotovo kao da želi da ga zaštiti od pogleda - kako ne bi morao da mu smišlja ime ili da ga opisuje, jer bi ga svaka druga oznaka ili pridev odredili

više od te gole zamenice - iz prostog razloga što je napisao „ja”, oseća pozvanim da u to „ja” unese delić samog sebe, onog što oseća ili veruje da oseća. Ništa lakše nego identifikovati se sa mnom, zasad moje ponašanje liči na ponašanje putnika koji je propustio voz na koji je trebalo da presedne, situacija koju su svi bar jednom iskusili; ali jedna situacija koja se očituje na početku nekog romana uvek upućuje na nešto drugo što se dogodilo ili će se tek dogoditi, i upravo je to drugo razlog zašto je rizično identifikovati se sa mnom, i za tebe kao čitaoca i za njega kao pisca; i što je početak ovog romana sivlji, svakodnevniji, neodređeniji i običniji, utoliko ti i pisac više osećate kako se senka opasnosti nadvija nad onim delićem jastva koji ste nepromišljeno udenuli u to „ja” koje pripada jednom liku o čijoj životnoj priči ništa ne znate, kao što ništa ne znate ni o tom koferu kog bi on toliko želeo da se ratosilja.

Ratosiljati se kofera prvi je uslov za ponovno uspostavljanje pređašnje situacije: one koja je postojala pre nego što se dogodilo sve što se potom dogodilo. Na to sam mislio kad sam rekao da bih želeo da vratim vreme unazad: želeo bih da izbrišem posledice izvesnih događaja i uspostavim početno stanje. Ali svaki tren mog života nosi sa sobom mnoštvo novih činjenica i svaka od tih novih činjenica nosi sa sobom svoje posledice, tako da što se više trudim da se vratim u nultu tačku iz koje sam krenuo, to se više od nje udaljavam: bez obzira što su svi moji postupci usmereni na to da izbrišu posledice prethodnih postupaka i bez obzira na to što u tom brisanju postizem zavidne rezultate, takve da već mogu da se nadam da će mi ubrzo laknuti, ne smem nipošto da zaboravim da svaki moj pokušaj da izbrišem prethodne događaje izaziva čitavu bujicu novih događaja koji situaciju čine komplikovanijom nego pre i koje ću takođe morati da izbrišem. Morao bih, dakle, dobro da porazmislim o svakom svom postupku kako

bih postigao maksimum u brisanju uz minimum naknadnih komplikacija.

Neki čovek kog ne poznajem trebalo je da me presretne neposredno po mom izlasku iz voza, da sve nije krenulo napako. Neki čovek s koferom sa točkicama poput ovog mog, ali praznim. Dva kofera je trebalo kao slučajno da se sudare u gužvi na peronu, između dva voza. To je nešto što svakom može da se desi i što se lako može podvesti pod slučajnost; ali taj čovek je trebalo da izgovori lozinku, nekoliko reči koje bi se odnosile na članak iz novina koje vire iz mog džepa, na temu predstojećih konjskih trka. „Ah, pobedio je Elejev Zenon!”, i u međuvremenu bismo raspleli naše koferne, manevrišući metalnim drškama i razmenivši po mogućstvu nekoliko reči o konjima, prognozama, kladenju, a zatim bismo se uputili, gurajući svako svoj kofer, prema vozovima koji će otići u suprotnim pravcima. Niko to ne bi primetio, ali meni bi u rukama ostao njegov kofer dok bi on sa sobom odneo moj.

Savršen plan, toliko savršen da je dovoljna sitnica da ga osužeti. Sada sam ovde i više ne znam šta da radim, poslednji putnik koji čeka na ovoj stanici na koju do sutra ujutru više neće doći niti će sa nje otići nijedan voz. Ovo je doba kada se mali grad u provinciji zatvara u svoju ljušturu. U staničnom bifeu ostali su samo meštani koji se svi međusobno poznaju, osobe koje nemaju nikakve veze sa stanicom već se svake večeri dovuku ovamo prešavši preko mračnog trga, možda zato što nijedan drugi lokal u blizini nije otvoren, ili zato što stanice u provinciji još uvek poseduju izvesnu privlačnost, onu dozu novosti koja se od stanica očekuje ili možda samo sećanje na vreme kada je stanica predstavljala jedinu vezu sa ostatkom sveta.

Tvrdim da provincija više ne postoji i da možda nikada nije ni postojala: sva mesta su umrežena sa svim drugim mestima, osećaj usamljenosti imamo samo dok putujemo iz jednog mesta

u drugo, to jest onda kada nismo ni tamo ni ovamo. Upravo tako se i ja sada osećam, kao da nisam ni ovde ni igde drugde, prepoznatljiv kao stranac onima koji to nisu, barem u onoj meri u kojoj ih ja, njih koji nisu stranci, prepoznajem i zavidim im. Da, zavidim. Sa strane posmatram proticanje jedne obične večeri u jednom običnom gradiću, i počinjem da shvatam da su mi obične večeri uskraćene ko zna koliko već dugo, i razmišljam o hiljadama gradića kao što je ovaj, o stotinama hiljada osvetljenih lokala gde u ovo doba ljudi puštaju da padne mrak, i po glavi ne premeću ovakve misli, možda premeću neke druge na kojima im ne treba zavideti, ali u ovom trenutku bih bio spreman da se zamenim sa ma kojim od njih. Na primer, s jednim od onih momaka koji obilaze vlasnike lokala da bi sakupili potpise za neku peticiju upućenu opštini, vezanu za taksu na svetleće reklame, i sada je čitaju barmenu.

Roman ovde prenosi odlomke razgovora koji kao da nemaju drugi zadatak nego da prikažu svakodnevni život gradića u provinciji. – A ti, Armida, jesi li već potpisala? – pitaju jednu ženu koju vidim samo sa leđa, dragoner koji visi na dugačkom kaputu s krznenim obrubom i visokom kragnom, tračak dima koji se penje od prstiju koji stežu nožicu čaše. – A ko vam je rekao da ja na svoju radnju hoću da stavim neon? – odgovara. – Ako je opština namerila da štedi na uličnoj rasveti, ja im svakako neću o svom trošku osvetljivati ulice! Svi dobro znaju gde je Armidina kožarska radnja. Kad spustim rešetku, ulica će ostati u mraku i tačka.

– Upravo zato moraš i ti da potpišeš – kažu joj. Obraćaju joj se sa ti; svi jedni drugima govore ti; pričaju delimično u dijalektu; to je svet koji je navikao da se viđa svakog dana ko zna već koliko godina; svaki razgovor koji vode je nastavak nekog davnašnjeg razgovora. Dobacuju jedni drugima šale, čak i one grube: – Priznaj da ti mrak odgovara da niko ne bi

video s kim se sastaješ! Ko je taj koji ti dolazi na zadnji ulaz kad spustiš rešetku?

Sve te pošalice stapaju se u neku nerazgovetnu graju iz koje bi mogla da izroni neka reč ili rečenica koja bi bila ključna za dalji tok događaja. Ako želiš pravilno da čitaš, morao bi da uočiš kako efekat graje tako i efekat skrivene namere koju još uvek nisi u stanju (kao uostalom ni ja) da dokučiš. Dakle, dok čitaš moraš istovremeno da budeš i odsutan i usredsređen, poput mene koji s načuljenim ušima sedim udubljen u misli, s laktom na šanku i obrazom naslonjenim na pesnicu. A ako roman sada počinje da izlazi iz one nedefinisane magluštine kako bi pružio neke pojedinosti u vezi sa izgledom prisutnih osoba, osećanje koje želi da ti prenese nalik je osećanju koje nas obuzima pred licima koja prvi put vidimo ali za koja nam se čini da smo ih hiljadu puta videli. Nalazimo se u jednom gradiću na čijim se ulicama sreću uvek iste osobe; na njihovim licima je utisnut pečat navike vidljiv čak i meni koji, premda ovde nikada ranije nisam bio, shvatam da su to ona uvek ista lica, crte koje je barsko ogledalo videlo kako se s vremenom opuštaju ili grube, izrazi koji su iz večeri u večje postajali sve mlohaviji ili podbuliji. Ova žena je možda bila gradska lepotica; još uvek je veoma privlačna, barem se meni koji je prvi put vidim tako čini; ali ako pokušam da je gledam očima ostalih gostiju bifea, uočavam da se na njenom licu nataložio izvestan umor, možda tek senka njihovog umora (ili mog umora, ili pak tvog). Oni je znaju još iz vremena kad je bila mlada, poznaju njen život i njene uspone, poneko od njih je možda čak bio u ljubavi s njom, davno prošlo vreme, zaboravljeno, sve u svemu, tu je i koprena nekakvih drugih slika koja se spušta na njen lik i čini ga nejasnim, teret uspomena koji mi brani da je vidim kao osobu viđenu prvi put, tuđih uspomena koje lebde poput dima pod lampama.

Omiljena zabava ovih gostiju bifea su po svemu sudeći opklade: opklade vezane za najsitnije svakodnevne događaje. Na primer, neko kaže: – Hajde da se kladimo ko će danas prvi doći u bar: doktor Marne ili pozornik Gorin. – A neko drugi: – A doktor Marne, kad dođe, šta će učiniti da bi izbegao susret sa svojom bivšom ženom: da li će početi da igra bilijar ili da popunjava tiket sportske prognoze?

U životu kakav je moj nemoguće je bilo šta predvideti: nikada ne znam šta može da mi se desi u narednih pola sata, ne umem da zamislim život koji bi se sastojao od jasno omeđenih alternativa oko kojih bi se čovek mogao kladiti: ili ovako ili onako.

– Ne znam – kažem tiho.

– Šta ne znam? – pita ona.

To je misao koju bih, čini mi se, mogao i da izgovorim, a ne samo da je čuvam za sebe kao što to činim sa svim svojim mislima, da je kažem ženi koja stoji tu pokraj mene za šankom, ženi iz kožarske radnje s kojom već neko vreme želim da zapodenem razgovor. – Jel' to tako, kod vas?

– Ne, nije – odgovara mi, a ja sam znao da će mi tako odgovoriti. Kaže da ništa ne može da se predvidi, ovde kao ni bilo gde drugde: nije sporno da svake večeri u ovo doba doktor Marne zatvara ambulantu a pozornik Gorin završava svoju smenu u stanici, kao i to da uvek dođu ovamo, prvo jedan ili drugi, ali šta to znači?

– U svakom slučaju, niko izgleda ne sumnja da će doktor pokušati da izbegne bivšu gospođu Marne – kažem.

– Ja sam bivša gospođa Marne – odgovara. – Ne verujte u te priče.

Tvoja pažnja, čitaoče, sada je u potpunosti zaokupljena ženom, ima već nekoliko stranica kako kruži oko nje, kako ja, ne, kako pisac kruži oko tog ženskog lika, već nekoliko

stranica kako očekuješ da se ta ženska prikaza uobliča na način na koji se ženske prikaze uobličuju na pisanoj stranici, i upravo to tvoje iščekivanje, čitaoče, gura pisca ka njoj, pa čak i ja kom se po glavi roje posve drugačije misli nastavljam da pričam s njom, započinjem razgovor koji bih morao što pre da okončam, kako bih se udaljio, nestao. Ti bi sigurno želeo da saznaš nešto više o njoj, ali ti ispisana stranica donosi samo nekoliko podataka, njeno lice ostaje skriveno oblakom dima i kose, valja dokučiti šta je to što se krije iza onog gorkog izraza oko usta što tom gorkom izrazu ne pripada.

– U koje priče? – pitam. – Ja nisam u toku. Znam samo da imate radnju, bez svetleće reklame. Ali ne znam čak ni gde je.

Objašnjava mi. To je radnja sa kožnom robom, koferima i putnim torbama. Nije na staničnom trgu već u jednoj od bočnih ulica, pored istovarne rampe.

– Ali zašto vas to zanima?

– Želeo bih da sam ovde došao ranije. Prošao bih mračnom ulicom, video vašu osvetljenu radnju, ušao, rekao vam: ako želite mogu da vam pomognem da spustite rešetku.

Kaže mi kako je već spustila rešetku, ali mora da se vrati u radnju zbog popisa i ostaće tamo do kasno u noć.

Gosti bifea razmenjuju šaljive opaske tapšući jedni druge po ramenu. Jedna opklada je okončana: doktor upravo ulazi u lokal.

– Pozornik večeras kasni, ko zna zašto.

Doktor ulazi i pozdravlja kružnim pokretom ruke; njegov pogled se ne zaustavlja na ženi, ali sigurno je primetio da neki čovek priča s njom. Odlazi na drugi kraj lokala okrenut leđima šanku; stavlja novčić u električni bilijar. I tako sam ja, koji sam morao proći nezapažen, temeljno osmotren, snimljen očima kojima ne treba da se zavaravam da sam umakao, očima koje ne zaboravljaju nikoga i ništa što se odnosi na objekat

njihove ljubomore i patnje. Dovoljno mi je da vidim te oči s naduvenim podočnjacima i pomalo vodnjikave pa da shvatim da drama koja se između njih dvoje odvila još nije završena: on svake večeri dolazi u ovaj bife da bi je video, da bi ponovo otvorio staru ranu, a možda i da bi saznao ko će je te večeri otpratiti do kuće; a ona svake večeri dolazi u ovaj bife možda baš zato da bi ga kinjila, ili se možda nadajući da će njegova navika da pati postati navika poput svih drugih, da će dobiti ukus praznine koji se već godinama taloži u njenim ustima i njenom životu.

– Ono što bih najviše na svetu želeo – kažem joj, jer sada je već sasvim svejedno da li ću nastaviti ili ne da pričam s njom – jeste da vratim časovnike unazad.

Žena odgovara nešto obično, kao na primer: – Dovoljno je pomeriti kazaljke – na šta ja kažem: – Ne, u mislima, da se usredsredim do te mere da vratim vreme unazad – kažem, ili pak: nije sasvim jasno da li to zbilja kažem ili bih voleo da to kažem ili autor tako interpretira moje osakaćene rečenice koje mrmljam sebi u bradu. – Kad sam ovde stigao moja prva misao bila je: možda sam toliko snažno nešto pozeleo da je vreme obrnulo pun krug: evo me na stanici na kojoj sam prvi put seo u voz, ista je kao pre, ništa se nije promenilo. Svi životi koje sam mogao da proživim počinju odavde: tu je devojka koja je mogla biti moja devojka a to nije bila, s istim očima, istom kosom...

Ona se osvrće oko sebe, sa izrazom kao da mi se podsmeva; ja glavom pokazujem na nju; ona izvija uglove usana kao da će se osmehnuti, ali potom to ne čini: zato što se predomislila, ili zato što se naprosto tako osmehuje. – Ne znam da li je to kompliment, ali ja ću ga tako shvatiti. I?

– Ništa, sada sam ovde, ovakav kakav sam danas, sa ovim koferom.

To je prvi put da pominjem kofer, premda ni za trenutak nisam prestao na njega da mislim.

Ona kaže: – Ovo je veće kofera sa točkićima.

Ja ostajem miran, ravnodušan. Pitam: – Šta hoćete da kažete?

– Takav jedan kofer sam danas prodala.

– Kome?

– Nekom strancu. Poput vas. Išao je na stanicu. Odlazio je. Sa praznim koferom, tek kupljenim. Takvim kao vaš.

– Šta je tu čudno? Zar vi ne prodajete kofere?

– Takve, premda ih već dugo držim u radnji, ovde niko ne kupuje. Nikome se ne sviđaju. Ili im ne trebaju. Ili ne znaju za njih. Pa ipak, mora da su praktični.

– Ne bih rekao. Na primer, ako pomislim da bi ovo veće za mene moglo biti jedno prijatno veće, setim se da sa sobom moram da vučem ovaj kofer i više ni na šta drugo ne mogu da mislim.

– A zašto ga negde ne ostavite?

– Recimo u radnji s koferima – kažem.

– Što da ne. Jedan manje, jedan više.

Ustaje sa barske stolice, u ogledalu namešta kragnu, vezuje kaiš.

– Ako kasnije prođem onuda i pokucam na rešetku, hoćete li me čuti?

– Probajte.

Nikoga ne pozdravlja. Već je napolju, na trgu.

Doktor Marne ostavlja bilijar i upućuje se ka šanku. Hoće da me pogleda u lice, da u prolazu možda čuje kakvu aluziju, ili samo podsmeh. Ali gosti bifea pričaju o opkladama, o opkladama u vezi s njim, ne vodeći računa da li ih on sluša. Doktora Marnea okružuje neko vedro i poverljivo komešanje, tapšanje po ramenu, neka mreža prastarih šala i prepričavanja;

ali usred te šarade postoji jedna zona poštovanja čije granice niko ne prelazi, ne samo zato što je Marne doktor, službeni lekar ili tome slično, već i zato što je dobar prijatelj, ili možda zato što je nesrećan i što nosi breme svoje nesreće ostajući uprkos tome dobar prijatelj.

– Pozornik Gorin danas dolazi kasnije od svakog predviđanja – kaže neko, jer u tom trenutku pozornik ulazi u bife.

Ulazi. – Dobar dan svima! – Prilazi mi, spušta pogled na kofer, na novine, mrmlija kroz zube: – Elejev Zenon – potom odlazi ka automatu za cigarete.

Da li su me predali policiji? Da li ovaj pozornik radi za našu organizaciju? Prilazim automatu kao da i ja želim da kupim cigarete.

– Kaže: – Ubili su Jana. Idi odavde.

– A kofer? – pitam.

– Ponesi ga sa sobom. Ne želimo sada s tim da se baccemo. Sedi na ekspresni voz u jedanaest.

– Ali on ovde ne staje...

– Staće. Idi na šesti kolosek. U visini istovarne rampe. Imaš tri minuta.

– Ali...

– Požuri, ili ću morati da te uhapsim.

Organizacija je moćna. Upravlja policijom, železnicom. Vučem kofer po prelazima koji presecaju prugu, sve do šestog koloseka. Hodam duž perona. Istovarna rampa je tamo u dnu, gde pruga preseca put koji vodi u maglu i mrak. Pozornik stoji na vratima staničnog bifea i ne ispušta me iz vida. Ekspresni voz stiže punom brzinom. Usporava, staje, zaklanja me od pozornikovog pogleda, polazi.